

RIJEČ BOŽJA U IZGRADNJI ODRASLIH VJERNIKA BIBLIJSKI APOSTOLAT U CRKVI I NA NAŠEM PODNEBLJU NEKOĆ I DANAS

Stipo KLJAJIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška ulica 38, p.p. 5, HR – 10000 Zagreb
stipo.kljajic@kbf.unizg.hr

Sažetak

Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi Drugoga vatikanskog koncila *Dei Verbum* ističe da su »Crkvi Pisma, zajedno sa Svetom predajom, uvijek bila i jesu vrhovno pravilo njezine vjere«, odnosno da »proučavanje Svetoga pisma treba biti takoreći duša svete teologije« (DV, br. 21.24), jer je, kako je ustvrdio još i sv. Jeronim, »nepoznavanje Pisama, nepoznavanje Krista«. Stoga se u prvom, uvodnom dijelu rada panoramski predstavlja mjesto i uloga Svetog pisma u životu Crkve (*status quaestionis*) – od početaka do *Divino Afflante Spiritu* (1943.) te od *Dei Verbum* (1965.) do *Sinode o Riječi Božjoj u životu i poslanju Crkve* (2008.) – da bi se u drugom poglavlju tematizirao značaj Biblije u izgradnji odraslih vjernika našeg podneblja, s naglaskom na pozitivne pomake, ali i nedostatke i probleme. Budući da je na našem podneblju gotovo sasvim očit nesrazmjer između onoga što bi Sveto pismo trebalo biti u izgradnji odraslih vjernika i onoga što ono stvarno jest u trećem se poglavlju predlažu smjernice za smanjenje obima takva nesrazmjera, odnosno stavlja se naglasak na analizu biblijskog apostolata na našem podneblju te se nastoje dati smjernice za njegovo poboljšanje.

Ključne riječi: Božja riječ, Biblija u životu Crkve, odrastanje u vjeri, biblijski apostolat našega podneblja.

Uvod

Ako bi se konzultirali i analizirali samo dokumenti Drugoga vatikanskog koncila, bilo u obliku nacrtâ bilo u njihovoj završnoj službenoj verziji, mogao bi se steći dojam da je uloga Biblije u katoličkoj teologiji i u životu Crkve na visokoj, ako ne i na zavidnoj razini. Osim što se svaki dokument Koncila direktno ili

indirektno poziva na Sveto pismo, malo koji propušta naglasiti važnost Božje riječi i za teologiju i za vjeru.

Tako konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, govoreći o Kristovoj prisutnosti u slavljenju euharistije, izričito kaže da »on govori kad se u Crkvi čitaju sveta Pisma«¹, a dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum* ističe da su »Crkvi Pisma, zajedno sa Svetom predajom, uvijek bila i jesu vrhovno pravilo njezine vjere jer Bogom nadahnuti i jednom za vavda napismeno ustaljena, nepromjenjivo priopćuju riječ samoga Boga te čine da se u riječima prorokâ i apostolâ ori glas Duha Svetoga«, odnosno da je u riječi Božjoj »tolika moć i sila da je ona uporište i životna snaga Crkve, a djeci Crkve ona je jedrina vjere, hrana duše te čisto i nepresušno vrelo duhovnoga života«². Dakle, Biblija je vjernicima – da ponovimo samo zadnje atribute koje joj daje *Dei Verbum* – »hrana duše, čisto i nepresušno vrelo duhovnoga života« te stoga, nastavlja ista dogmatska konstitucija, »proučavanje Svetoga pisma treba biti takoreći duša svete teologije« (DV, br. 24). Zato koncilski oci u predzadnjem poglavlju konstitucije *Dei Verbum* pozivaju sve vjernike da »čestim čitanjem božanskih Pisama izuče 'najuzvišenije poznavanje Isusa Krista' (Fil 3,8)« te ponavljaju riječi sv. Jeronima da je nepoznavanje Pisama nepoznavanje Krista (usp. DV, br. 25).

Je li dojam o zavidnom položaju Svetog pisma u katoličkoj teologiji i životu Crkve samo dojam – jedna od zacrtanih i neostvarenih odluka Drugoga vatikanskog koncila – odnosno kakva je uloga Biblije u Katoličkoj crkvi i teologiji prije i poslije Koncila? Je li Biblija – uvijek bila i jest – uistinu »vjernicima jedrina vjere i hrana duše, odnosno njezino proučavanje duša teologije«? Budući da je naša tema riječ Božja u izgradnji odraslih vjernika, u nastavku ćemo se više bazirati na ulogu Biblije u životu Crkve, odnosno u izgradnji zrelih vjernika (»vjernicima jedrina vjere i hrana duše«), nego na »dušu teologije«, odnosno proučavanje Svetog pisma. Stoga ćemo u prvom poglavlju panoramski predstaviti mjesto i ulogu Svetog pisma u životu Crkve kroz povijest da bismo u drugom poglavlju analizirali značaj Biblije u izgradnji suvremenih vjernika našeg podneblja, s osobitim naglaskom na pozitivne pomake te nedostatke i

¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Sacrosanctum Concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji* (22. XI. 1964.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008., br. 7. (dalje: SC). Također usp. SC 24: »U liturgijskom je slavlju od najveće važnosti Sveto pismo. Iz njega se čitaju čitanja i tumače u homiliji; iz njega se pjevaju psalmi; po njegovu nadahnuću i poticaju izljevaju se molbitve, molitve i liturgijske pjesme, a čini i znakovi primaju iz njega svoje značenje.«

² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008., br. 21 (dalje: DV).

probleme. Na koncu, u trećem poglavlju, izložiti ćemo neke smjernice i pozitivne primjere koji odraslim vjernicima mogu pomoći da im Biblija uistinu postane »hrana duše«.

1. Sveto pismo u životu Crkve – pogled unatrag (*status quaestionis*)

Budući da dogmatska konstitucija *Dei Verbum* Drugoga vatikanskog koncila (1965.) predstavlja svojevrsnu razdjelnicu u povijesti Katoličke crkve s obzirom na proučavanje Biblije i njezinu ulogu u životu vjernikâ, panoramski prikaz koji slijedi bit će podijeljen na vrijeme prije i poslije te konstitucije.

1.1. Od početaka do *Divino Afflante Spiritu* (1943.) Pija XII.

Točno je da je *Dei Verbum* Drugog vatikanskog koncila svojevrsan miljokaz koji pokazuje kakva bi trebala biti uloga Biblije u izgradnji vjerničkog života katolikâ, no također je točno da je uloga Biblije i u posredovanju vjere i u osobnoj izgradnji vjerničkog života kroz crkvenu povijest jako varirala, ne samo zbog različitih povijesnih konteksta nego i zbog različitih naglasaka koje je Crkva Bibliji dodjeljivala.³

U patrističko je vrijeme gotovo cjelokupna kateheza bila do u detalje prožeta Biblijom: od govora o Kristu, preko molitvenih obrazaca pa sve do sakramenata i simbola. Bibliji se pristupalo ili alegorijski ili doslovno (Aleksandrijska škola i Antiohijska škola) te se u svemu tražilo predskazivanje Krista ili ostvarenje Božjih obećanja. Crkveni oci Istoka i Zapada potiču vjernike da »upijaju bistru bujicu božanskih Pisama«, ali ih istodobno i upozoravaju na samovoljna tumačenja, lažna dodavanja i duhovnu preuzetnost.⁴ Tako Ivan Zlatousti (344. – 407.) poziva vjernike da čitaju Sveto pismo jer »ono što znači tjelesno blagovanje za održavanje tjelesne snage, to je za dušu čitanje Svetoga pisma«⁵, a sveti Augustin, sam marljivo posvećen proučavanju Biblije, u predgovoru svog egzegetskog spisa *O kršćanskom podučavanju* upozorava na opa-

³ Tako u kontekstu govora o biblijskoj katehezi Marko Pranjić ističe da je Biblija nekada »bila glavni i jedini izvor kateheze – u apostolskom i patrističkom razdoblju, jedno vrijeme je bila dobro potisnuta na rub katehetskih događanja – u skolastičko vrijeme, dok se u najnovije doba pojavljuje u katehezi kao alternativa suhoparnom raščlanjivanju istine objave i pukom memoriranju katekizamskih formula nastalih kao posljedica dugotrajnih i konciznih teoloških doumljivanja«, Marko PRANJIĆ (prir.), *Biblija u katehezi*, Zagreb, 1992., 5.

⁴ Usp. RAZNI AUTORI, *Biblija. Knjiga nad knjigama. Nekoć i sad*, Zagreb, 2002., 23, 26.

⁵ Citat preuzet iz: RAZNI AUTORI, *Biblija. Knjiga nad knjigama*, 23.

snost samovoljnog i samodostatnog osobnog proučavanja Pisma.⁶ U to rano doba, ukratko, »Biblija je davala sve, a to je i predstavljala«⁷, bila je *sacra pagina* (sveta stranica) vjerničkog, napose monaškog i redovničkog života.

U visokom srednjem vijeku, ponajprije zahvaljujući prosjačkim redovima,⁸ Biblija se sve tješnje veže uz hagiografiju, a biblijska se poruka najprije širi umjetničkim ilustracijama i tzv. *Biblia pauperum* (Biblijom siromahâ) – biblijski događaji predstavljeni u obliku crteža, za one koji ne znaju čitati – a potom i tiskom. Budući da dolazi i do otvaranja sveučilišta, Bibliji se pristupa školski, odnosno znanstveno, te ona postaje *sacra doctrina* (sveti nauk), a razvija se i njezin duhovni i proročki smisao.

S humanizmom i renesansom u kasnom srednjem vijeku Bibliji se pristupa na nov način s velikim zanimanjem za originalne tekstove. Istodobno se, zahvaljujući u prvom redu *devotio moderna* (modernoj pobožnosti) i Erazmu Rotterdamskom, koji pravi prvi *textus receptus*, širi i znanstveni i populistički interes za Sveto pismo, ono postaje orijentacijski i životni *liber sacer* (sveti tekst).

Reformacija, koja Sveto pismo uzima za jedini autoritet, uzor i životno nadahnuće i s njom povezan Tridentski koncil (1545. – 1563.), u bitnom protureformacijski, Bibliju će, u korist Tradicije, u određenom smislu staviti po strani. Struja koja je na Tridentu zastupala zabranu prevođenja Biblije na narodni jezik obrazlagala je takav stav tvrdnjom da »nisu svi ljudi ovlaštene da čitaju te da tumače sveto štivo«, odnosno da je dovoljno da se »neuki puk ravna prema propovijedima koje mu imaju držati one osobe koje su za to kompetentne«, tako da je »najveći gubitnik sama Biblija, koja je *de facto* bila zamijenjena Rimskim katekizmom«.⁹

Za vrijeme protureformacije u kojem je Biblija dobrim dijelom iščezla iz Crkve kao Božjeg naroda, dolazi ipak do određenih promjena na bolje, ponajprije zahvaljujući enciklici *Providentissimus Deus* (1893.) Leona XIII., koja predstavlja »krešendo zahvatâ u cilju stvaranja veće svijesti o važnosti Riječi

⁶ Augustin zastupa tzv. kvadrigrig (četveropreg): literarni i historijski smisao, alegorijski, tropološki, i anagoški. Usp. Nikola HOHNJEC, *Biblija u pastoralnom radu. Priručnik za rad u biblijskim skupinama*, Zagreb, 2003., 8.

⁷ Isto.

⁸ Franjo Asiški zastupa i od svoje braće traži doslovno (*sine glossa*) nasljedovanje Pisma, ne dakle doslovno razumijevanje, nego nasljedovanje: »Pravilo i život Manje braće jest ovo: opsluživati sveto evanđelje Gospodina našega Isusa Krista živeći u poslušnosti, bez vlasništva i u čistoći«, *Potvrđeno Pravilo 1*, u: VIJEĆE FRANJEVAČKIH ZAJEDNICA HRVATSKE I BOSNE I HERCEGOVINE, *Franjevački izvori. Fontes franciscani*, Sarajevo – Zagreb, 2021., 190.

⁹ Pablo RICHARD, Novi prostor za Božju riječ, u: *Concilium*, 46 (2010.) 2, 53–65, ovdje 56–57.

Božje i biblijskih istraživanja u životu Crkve«¹⁰. Spomenuti krešendo nastavit će se napose utemeljenjem Biblijske komisije 1902. (Leon XIII.), osnivanjem Biblijskog instituta (Benedikt XV.) te enciklikom *Spiritus Paraclitus* (1920.) Benedikta XV.¹¹

Pozitivniji stav o ulozi Svetog pisma u teologiji i životu Crkve na poseban će način doći do izražaja u enciklici *Divino Afflante Spiritu* (1943.) Pija XII.¹² Nije preuzetno reći da je taj dokument nakon mnogo sušnih godina donio revoluciju u katolička biblijska istraživanja: Crkva više ne odbacuje, nego prihvaća i na njih potiče suvremene biblijske metode tumačenja i Vulgata svetog Jeronima više nije vrhovni autoritet. Nakon razdoblja u kojem se znanstveno i kritičko tumačenje Biblije smatralo sumnjivim, zadobivena sloboda u istraživanjima urodila je procvatom biblijskih znanosti¹³ i pripremila put nastanku zasebnog dokumenta o Božjoj riječi, tj. božanskoj objavi, na Drugom vatičanskom koncilu – iako su se neki dijelovi Crkve nastavili odupirati svemu što ima veze s biblijskim metodama tumačenja, napose s povijesno-kritičkom metodom.

1.2. *Od Dei Verbum (1965.) do Sinode o Riječi Božjoj u životu i poslanju Crkve (2008.)*

Dogmatska konstitucija *Dei Verbum* dala je golem poticaj teološkom promišljanju božanske objave i istraživanju Svetog pisma¹⁴ ali i ponovnom otkriću Božje riječi u životu Crkve: mogućnost da se Božja riječ sluša i čita na svome jeziku, da se Pismo tumači na Isusov način i da se živi u svjetlu, po duhu, a ne po slovu, Svetog pisma. Mnogi s pravom primjećuju da ona predstavlja *kairos* za

¹⁰ BENEDIKT XVI., *Verbum Domini. Riječ Gospodnja. Postsinodalna apostolska pobudnica Svetoga Oca Benedikta XVI. biskupima, svećenicima, posvećenim osobama i vjernicima o Riječi Božjoj u životu i poslanju Crkve*, Zagreb, 2011., 8.

¹¹ Kao i dekret *Lamentabili sane* (1907.) i enciklika *Pascendi Dominici Gregis* (1907.) Pija X.

¹² Luigi MORALDI – Stanislao LYONNET, *Introduzione alla Bibbia. Corso sistematico di studi biblici. Introduzione generale*, Torino, 1959., 74: »Se mai è venuta meno la cura che la Chiesa, secondo il divino mandato, ha per la diffusione e lo studio della S. Scrittura, è importante riconoscere come nel nostro tempo i Sommi Pontefici hanno preso talmente a cuore gli studi biblici che giustamente sono considerati i veri araldi di tutto l'attuale movimento biblico in campo cattolico.«

¹³ Nakon enciklike *Divino Afflante Spiritu* novi određujući impuls u proučavanju Biblije došao je ponajprije iz triju velikih znanstvenih istraživačkih centara: École Biblique (Jeruzalem), Institut Catholique (Paris) i Pontificio Istituto Biblico (Rim). Detaljnije o tome vidi u: Michelangelo TÁBET, *Introduzione generale alla Bibbia*, Cinisello Balsamo, 1998., 375.

¹⁴ Usp. Michelangelo TÁBET, *Introduzione generale alla Bibbia*, 375: »La *Dei Verbum* è veramente da considerare la *magna carta* della scienza biblica e il suo studio costituisce un'autentica introduzione alla comprensione dei libri sacri.«

Bibliju: ne samo što naglašava važnost Pisma za teologiju, ponavljajući riječi Leona XIII. o duši teologije¹⁵, nego – između ostaloga – i zbog toga što potiče i ohrabruje vjernike da sami čitaju Bibliju, štoviše ne samo da je čitaju nego i proučavaju i mole uz nju – što do tada nije bio slučaj.¹⁶ *Dei Verbum* jasno i odrješito poziva »pastire i vjernike da se više okoriste hranom riječi Božje sadržane u Pismima«¹⁷: »Kristovim vjericima treba biti širom otvoren pristup Svetom pismu« (DV, br. 22).

Dokument koji će izdati Papinska biblijska komisija dvadeset i osam godina poslije Koncila, odnosno *Tumačenje Biblije u Crkvi* (1993.) označava, poslije konstitucije *Dei Verbum*, jedan od najvažnijih suvremenih dokumenata i »predstavlja utemeljiteljsku povelju za komunitarno i pastoralno čitanje Biblije«¹⁸: u šestom poglavlju govori o aktualizaciji, inkulturaciji i uporabi Biblije u životu Crkve. Taj dokument »naširoko i otvoreno potvrđuje sva znanstveno-stručna dostignuća i otvara put do praktičnih ostvarenja«¹⁹.

Tema XII. Biskupske sinode (od 5. do 26. listopada 2008.) bila je riječ Božja u životu i poslanju Crkve²⁰ i njome se željelo dodatno naglasiti važnost da je »tijekom svih stoljeća svoje povijesti narod Božji uvijek u njoj (riječi Božjoj) nalazio svoju snagu i crkvena zajednica i danas raste u slušanju i proučavanju

¹⁵ Isti stav Koncil ponavlja i u Dekretu o odgoju i obrazovanju svećenika *Optatum totius*: »S naročitom brigom neka se pitomci izobrazu u proučavanju Svetoga pisma, koje mora biti duša čitave teologije«, DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Optatum totius. Dekret o odgoju i izobrazbi svećenika* (18. XI. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008., br. 16.

¹⁶ Nisu nimalo malobrojni istupi crkvenog učiteljstva o toj tematici, od kojih, uz već navedene, izdvajamo sljedeće: PAVAO VI., Apostolsko pismo *Summi Dei Verbum* (4. studenoga 1963.), u: *Acta Apostolicae Sedis* [nadalje: AAS], 55 (1963.) 979–995; PAVAO VI., *Motu Proprio Sedula Cura* (27. lipnja 1971.), u: AAS, 63 (1971.) 665–669; IVAN PAVAO II., Opća audijencija (1. svibnja 1985.) u: *L'Osservatore Romano*, 2. – 3. V. 1985., 6; BENEDIKT XVI., Govor na Međunarodnom kongresu u povodu četrdeset obljetnice »Dei Verbum« (16. rujna 2005.), u: AAS, 97 (2005.) 957; BENEDIKT XVI., Angelus (6. studenoga 2005.), u: *Insegnamenti I* (2005.), 759–760; BENEDIKT XVI., Govor Rimskoj kuriji (22. prosinca 2008.), u: AAS, 101 (2009.) 49–50.

¹⁷ Usp. IVAN PAVAO II., Govor njegove svetosti Pape Ivana Pavla II. o Tumačenju Biblije u Crkvi, u: PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Tumačenje Biblije u Crkvi. Govor pape Ivana Pavla II. i dokument Papinske biblijske komisije*, Zagreb, 2005., 9 (dalje: TBC).

¹⁸ Pablo RICHARD, Novi prostor za Božju riječ, 57.

¹⁹ Nikola HOHNJEC, *Biblija u pastoralnom radu*, 10.

²⁰ Na prethodnim redovitim zasjedanjima Biskupske sinode obrađivane su, između ostalih, sljedeće teme: Očuvanje i jačanje katoličke vjere, njezine cjelovitosti, njezine snage, njezina razvoja, njezine doktrinarne i povijesne dosljednosti (1967.); Ministerijalno svećeništvo i pravda u svijetu (1971.); Evangelizacija u suvremenom svijetu (1974.); Kateheza u našem dobu (1977.); Kršćanska obitelj (1980.); Pokora i pomirenje u poslanju Crkve (1983.); Poziv i poslanje laikâ u Crkvi i svijetu (1987.); Odgoj i izobrazba svećenikâ u sadašnjim okolnostima (1991.); Posvećeni život i njegovo poslanje u Crkvi i svijetu (1994.); Biskup. Poslužitelj evanđelja Isusa Krista za nadu svijeta (2001.) i Euharistija – izvor i vrhunac života i poslanja Crkve (2005.).

Riječi Božje²¹. *Instrumentum laboris*²², *Zaključna poruka narodu Božjem* i *Preporuke (Propositiones)* Sinode u bitnom ponavljaju ono što je već sadržano u *Dei Verbum* i *Tumačenju Biblije u Crkvi*. Na nov se način potiče vjernike na praksu *lectio divina*, ulogu Biblije u liturgiji i na molitvu uz Pismo, no iznenaduje da se malo govori o proučavanju Biblije među katoličkim vjernicima.²³

U nastavku donosimo tabelarni prikaz važnijih dokumenata Učiteljstva o Svetom pismu u životu Crkve:

Učiteljstvo	Dokument	Vrijeme	Sadržaj	Enchiridion
Hiponski koncil	kanon 36	393.	definiranje cjelovitog kanona biblijskih knjiga	EB 16-20
Firentinski koncil	bula <i>Cantate Domino</i>	1442.	potvrđivanje biblijskog kanona Hiponskog koncila i ponovno naglašavanje božanskog podrijetla cijelog Svetog pisma	EB 47-49
Tridentski koncil	dekreti o Svetom pismu	1546.	definiranje kanona svetih knjiga; prihvatanje Vulgate kao autentične; određenje pravila biblijske hermeneutike te preciziranje odnosa između Pisma i Tradicije	EB 57-64
Prvi vatikanski koncil	dogmatska konstitucija <i>Dei Filius</i>	1870.	izlaže pojam <i>božanske objave</i> i božansko nadahnuće Svetoga pisma proglašava dogmom vjere	EB 76-80

²¹ BENEDIKT XVI., *Verbum Domini. Riječ Gospodnja*, 8.

²² *Instrumentum laboris* je u odnosu na 55 prijedloga Sinode (*Propositiones*) i *Zaključnu poruku narodu Božjem* mnogo lošije napisan. Istina, riječ je o radnom dokumentu, no ipak su teško objašnjiva stalna ponavljanja istih zaključaka, istih biblijskih mjesta, a napose korištenje dviju različitih verzija prijevoda *Dei Verbuma*. Neke su tvrdnje iz *Instrumentuma*, nadalje, prilično problematične, poput one da »narod ne može postojati bez Knjige jer ona sadrži razlog njegova postojanja, njegov poziv i njegov identitet« (*Instrumentum laboris*, br. 34). Kršćanski identitet dolazi od Krista, a ne od Biblije, kršćanstvo nije »religija Knjige« na način na koji su to, na primjer, židovstvo ili islam. Detaljnije o lošim stranama *Instrumenta laborisa* vidi u: Pauline A. VIVIANO, Biblijski stručnjaci, ljudi u klupama i Sinoda o Božjoj Riječi 2008., u: *Concilium*, 46 (2010.) 2, 79-89, ovdje 85–86.

²³ Na početku 1600. obljetnice smrti sv. Jeronima, 30. rujna 2019., Papa Franjo je objavio apostolsko pismo u obliku motuproprija *Aperuit illis*, kojim se na treću nedjelju kroz godinu ustanovljuje Nedjelja Božje riječi. Ustanovljenje Nedjelje Božje riječi trebalo bi, između ostaloga, pomoći Božjem narodu u revnom i dubokom upoznavanju sa Svetim pismom jer je Božja riječ, riječima Knjige ponovljenog zakona »posve blizu tebe, u tvojim ustima i u tvome srcu da je vršiš« (Pnz 30,14). Usp. *Aperuit illis*. Apostolsko pismo u obliku motuproprija svetoga oca Franje kojim se ustanovljuje Nedjelja Božje riječi (14. X. 2019.) u: <https://ika.hkm.hr/dokumenti/aperuit-illis/> (20. I. 2024.).

Učiteljstvo	Dokument	Vrijeme	Sadržaj	Enchridion
Leon XIII.	enciklika <i>Providentissimus Deus</i>	1893.	obrazlaže prirodu božanskog nadahnuća i biblijske hermeneutike te određuje odnos između Biblije i nepogrešivosti te prirodnih znanosti	EB 81-134
Pio X.	dekret <i>Lamentabili</i> ; Enciklika <i>Pascendi</i>	1907. 1907.	obrana božanskog nadahnuća Biblije od napada modernizma	EB 190-256 EB 257-267
Benedikt XV.	enciklika <i>Spiritus Paraclitus</i>	1920.	objašnjava biblijsku nepogrešivost u odnosu s poviješću te dobrim dijelom slijedi <i>Providentissimus Deus</i>	EB 440-495
Pio XII.	enciklika <i>Divino Afflante Spiritu</i>	1943.	određuje kriterije znanstvenog istraživanja Biblije te naglašava važnost Biblije u duhovnom životu vjernika	EB 538-469
Pio XII.	enciklika <i>Humani generis</i>	1950.	iznosi i razlaže smjernice protiv evolucionizma, poligenizma itd.	EB 611-620
Papinska biblijska komisija	instrukcija <i>Sancta Mater Ecclesia</i>	1964.	izlaže povijesnu istinitost evanđelja	EB 644-659
Drugi vatikanski koncil	dogmatska konstitucija <i>Dei Verbum</i>	1965.	obnavlja poticaje Učiteljstva s naglaskom na pastoralnu i ekumensku svrhovitost	EB 669-709
Ivan Pavao II.	govor <i>De tout coeur</i>	1993.	obrazlaže analogiju između katoličke egzegeze i otajstva utjelovljenja	EB 1239-1258
Papinska biblijska komisija ²⁴	dokument <i>L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa</i>	1993.	donosi suvremene smjernice za nastavak čitanja i studiranja Biblije	EB 1259-1560
Benedikt XVI.	Pobudnica <i>Verbum Domini</i>	2010.	Produbljuje zaključke XII. redovne opće skupštine Biskupske sinode o Riječi Božjoj u životu i poslanju Crkve (2008.).	
Papa Franjo	Apostolsko pismo u obliku motuproprija <i>Aperuit illis</i>	2019.	Ustanovljenje Nedjelje Božje riječi.	

²⁴ Premda Papinska biblijska komisija od Drugoga vatikanskog koncila više nije organ Učiteljstva, ipak smo spomenuti njezin dokument (*Tumačenje Biblije u Crkvi*) uvrstili na ovaj popis zbog njegove iznimne znanstvene i teološke važnosti.

2. Biblija u izgradnji suvremenih vjernika našeg podneblja

Jesu li se u Crkvi našeg podneblja ostvarila očekivanja i nadanja konstitucije *Dei Verbum*, odnosno je li i kod nas došlo do procvata biblijskih znanosti i je li Biblija za naše vjernike doista postala *hrana duše, čisto i nepresušno vrelo duhovnoga života*? I kod nas je, neosporno, došlo do određenih pozitivnih pomaka nakon Koncila i u novije su vrijeme vidljivi dodatni pomaci nabolje, no valja također priznati da i Crkva i vjernici našeg podneblja još uvijek dobrano kaskaju za drugima i da je još uvijek velik nesrazmjer između onoga kako bi trebalo biti i kako stvarno jest. Vidljivo je to i samo površnim uvidom u, naprimjer, stanje biblijske kateheze ili biblijskog apostolata na našim prostorima.²⁵

2.1. Pozitivni pomaci

Premda se ne može ni kvantitetom ni kvalitetom mjeriti s, na primjer german-skim, odnosno anglosaksonskim područjem, i kod nas je nakon Koncila došlo do napretka uloge Biblije u životu Crkve: počevši od novih prijevoda Svetog pisma (od tzv. *Zagrebačke Biblije*, koju su uredili Bonaventura Duda i Jure Kaštelan pa sve do najnovijeg uvjetno govoreći pastoralnog prijevoda koji čeka objavljivanje) i osnivanja Instituta za biblijski pastoral (1978., od 2002. Biblijski institut pri KBF-u u Zagrebu) i Hrvatskoga katoličkog biblijskog djela (2001.), preko posebnih biblijskih izdanja za djecu, mlade i druge skupine vjernika/ osoba, pokretanja biblijskih časopisa kao što su *Vir* i *Biblija danas* (kao i *Živo vrelo*, mjesečni časopis Hrvatskoga instituta za liturgijski pastoral), organiziranja znanstvenih i stručnih skupova biblijske tematike pa sve do u novije vrijeme sve prisutnijih biblijskih tribina, grupa, susreta i festivala, prakticanja *lectio divina*, raznoraznih duhovnih i inih čitanja i tumačenja Biblije, odnosno praktičnoga rada sa Svetim pismom – da navedemo samo neke.

Dolaskom suvremenih sredstava društvenog priopćavanja dolazi i do popularizacije Svetog pisma, istina ne uvijek na ispravan način: u svakom slučaju, pristup svetopisamskim tekstovima i njihovim tumačenjima je, zahvalju-

²⁵ Ako se k tomu ima na umu da se prema mišljenju nemalog broja biblijskih stručnjaka i teologa očekivanja Koncila s obzirom na Sveto pismo jednostavno nisu ispunila nigdje na svijetu, nego je biblijska znanost i dalje ostala »irelevantna za teologiju i crkveno učiteljstvo« i »beznačajna u pastoralu Crkve«, onda je situacija još alarmantnija. Usp. Joachim KÜGLER, *Die Gegenwart ist das Problem! Thesen zur Rolle der neutestamentlichen Bibelwissenschaft in Theologie, Kirche und Gesellschaft*, u: Ulrich BUSSE (ur.), *Die Bedeutung der Exegese für Theologie und Kirche*, Freiburg – Basel – Wien, 2005., 10–37, ovdje 11. Također usp. Ivan DUGANDŽIĆ, *Pred Biblijom i s Biblijom. Odgovori i pitanja*, Zagreb, 2007., 40.

jući internetu i na njemu dostupnim mnogovrsnim pomagalima, platformama, aplikacijama i sl., umnogom bitno olakšan.

Osnivanje Ureda za biblijski pastoral, poput onoga u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, i s njim povezano koordinirano »biblijsko opismenjivanje« vjernikâ hvale je vrijedno i za nadati se da neće ostati iznimka, nego da će postati pravilo.

Na koncu valja spomenuti da interes za Bibliju u pravilu ne opada kod onih vjernika koji prestaju biti praktični vjernici i da on, što nije nimalo zanemarivo, raste u raznoraznim duhovnim i »duhovnjačkim« pokretima i sektaškim stremljenjima.

2.2. Nedostatci i problemi

Ipak, unatoč svemu navedenom i inome nespomenutom, biblijska znanost nije kod nas, kao ni drugdje, nije postala relevantna za teologiju i crkveno Učiteljstvo,²⁶ a pred Biblijom je još dalek put da, premda ni sada nije beznačajna u pastoralu, zadobije pravo mjesto i u posredovanju i u življenju vjere.

Povodi i razlozi zašto je to tako nisu, razumljivo, jednoznačni, još manje lako rješivi, no problemi zašto Božja riječ ne zauzima primjereno mjesto u izgradnji odraslih vjernika našeg podneblja leže, između ostalog, u sljedećim datostima:

- »Materijalni« problem: neposjedovanje Biblije. Još uvijek neke naše obitelji, kojih nije nipošto zanemariv broj, nemaju Sveto pismo. Većina obitelji, zapravo, posjeduje »nešto od Svetoga pisma«, uglavnom Novi zavjet ili neku vrstu prilagođene Biblije. O osobnom posjedovanju Svetog pisma ili o njegovoj pristupačnoj cijeni još nema ni govora, tako da jedan dio vjernika, i to onih koji prakticiraju vjeru, s Biblijom, nakon župnog i školskog vjeronauka, nemaju više nikakav kontakt – osim biblijskih misnih čitanja.²⁷
- Uz bok neposjedovanju Biblije stoji njezino nepoznavanje. Budući da nisu, između ostalog, vjerski odgajani Biblijom, nego im je vjera posredovana

²⁶ »Doista se može govoriti o teško shvatljivom, pa pomalo i kontradiktornom stanju u Crkvi s obzirom na mjesto i ulogu Svetoga pisma u njezinu životu. Crkva doduše još uvijek s najvišeg vrha potiče rad egzegeta i preporuča prihvaćanje novih metoda i pristupa, ali se ne bi moglo reći da su rezultati biblijske znanosti istodobno obilato korišteni u drugim crkvenim dokumentima pa i u samom Katekizmu Katoličke Crkve. Kao da je nekadašnju skeptičnost prema radu egzegeta danas zamijenilo tiho ignoriranje toga rada«, Ivan DUGANDŽIĆ, *Pred Biblijom i s Biblijom*, 40.

²⁷ Vezano uz posljednje, prilično je zabrinjavajući podatak da se oko 80% vjernika dan poslije euharistijskog slavlja uopće ne sjeća ni koja su misna čitanja bila, a kamoli koje je njihovo značenje. Usp. Pablo RICHARD, *Novi prostor za Božju riječ*, 60.

preko molitvenih obrazaca, većina katolika našeg podneblja s Biblijom se susreće tek kroz vjeronauk, a i tada u dosta reduciranoj formi. Takvi Sveto pismo doživljavaju više kao informativni nego životni spis: neobvezatnu literaturu bez koje se može biti dobrim vjernikom ili kao svojevrsnu relikviju koju se, ukratko, smatra nečim svetim, ali je se ne čita, još manje po njoj živi. Takvi, što je zapravo još tragičnije, u nepoznavanju Biblije ne vide gotovo nikakav problem za svoju vjeru, nego smatraju da bez ikakvog poznavanja Božje riječi mogu biti ne samo »prosječni« nego »vrhunski« vjernici.

- Na drugom kraju spektra nalazi se, kod nas sve prisutnije, površno i često posve umišljeno poznavanje Božje riječi. Ono se, s jedne strane, zadovoljava samo poznavanjem biblijskih citata u njihovu doslovnom obliku, dok se, s druge strane, upravo takvo suhoparno poznavanje slova, ali ne i duha Pisma smatra vrhuncem vjerovanja i pravovjernosti. Takvo »poznavanje Pisma« najčešće služi tomu da se pred drugima pokaže veličina vlastite vjere ili da se na druge napamet naučenim citatima iz Biblije otvori bespoštedna »rafalna paljba«. Takvima bi trebalo stalno napominjati da Isus zakonoznanca, dakle onoga koji poznaje Zakon/Bibliju, ne pita samo što u Zakonu piše nego i kako čita/razumijeva napisano, odnosno da, svetopisamski govoreći, i đavao poznaje biblijske citate (usp. Lk 10,26; Mt 4,1-11). Takvim »hafizofskim«, tj. fundamentalističkim pristupom Bibliji (jedinim od *Tumačenje Biblije u Crkvi* izričito zabranjenim – dok to nikako nije slučaj s naprimjer feminističkim pristupom!) često se drugima ne otvara bogatstvo Božje riječi, nego ih se, naprotiv, gotovo nepovratno od nje odvraća. Božja se riječ, jednostavno, nikada ne bi smjela upotrebljavati za napad: ona jest »oružje«, ali »oružje« prosvjetljenja, a nikako uništenja.
- Selektivna upotreba Biblije koja posve ignorira cjelinu biblijske, napose evanđeoske poruke i u širokim krugovima zaobilazi povijesno-društveni kontekst i progresivnost Božje objave na velika se vrata vraća u religiozni govor našeg podneblja. Nisu, naime, rijetki slučajevi da se – nekad s najviših crkvenih pozicija – u Božje ime selektivnom upotrebom Pisma »šibaju« neistomišljenici i da se Bibliju rabi kao ne samo svoj nego i Božji bič – što je, uz druge nemale štetnosti, antipropaganda Biblije *par excellence*. Takvi se grčevito uhvate za njima odgovarajuće mjesto, naprimjer, iz suvremenom mentalitetu udaljenog Levitskoga zakona i pritom posve bezobzirno ignoriraju cjelinu evanđelja i Biblije, glavnu poruku Isusa Krista, upravo onoga koga, navodno, brane od onih koje napadaju. Takvima bi, ako ništa drugo, trebalo dozvati u pamet riječi sv. Augustina – do koga upravo takvi često jako drže – da uopće nisu na pravom putu ako u Bibliji pronalaze samo oružje za borbu

protiv drugih, sredstvo za njihovo ponižavanje i pobijanje, a ne put iskazivanja ljubavi o kojoj, Isusovim riječima, ovisi i Zakon i Proroci.²⁸

- Nasuprot onima koji u svom vjerničkom životu ignoriraju ili zaobilaze Pismo stoje oni kojima je Pismo sve, i više od onoga što bi trebalo biti. Takvi Pismom žele zamijeniti Krista, praveći od kršćanstva religiju knjige – što ono u svojoj biti nije, jer je religija osobe i događaja: Isusa Krista i njegove muke, smrti i uskrsnuća. Zaboravljaju da je Biblija sredstvo, a ne cilj, da je, Isusovim riječima, »subota stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote«, odnosno da je čovjekova dobrobit važnija od bilo kojih svetopisamskih propisa koji, u konačnici, i služe tomu da čovjeku bude dobro, da se približi Bogu i da u odnosu s njima ima ostvaren, ispunjen život. Biblija, dakle, jest sveta knjiga, ali nije nikakvo božanstvo i svako njezino pobožanstvenjenje više čovjeku šteti nego što mu koristi. Robovanje biblijskim citatima – praćeno najčešće potpunim ignoriranjem povijesno-društvenog konteksta, književnih vrsta i činjenice da je Božja riječ izrečena, obučena ljudskom riječju u svoj njezinoj uvjetovanosti – djeluje obeshrabrujuće na sve koji tragaju za smislom i Bogom.
- Nipošto na kraju, kao jednu od ozbiljnijih poteškoća, valja navesti nemali rascjep između bibličara i tzv. ljudi u klupama. Premda se na našem teološkom literaturom ne baš bogatom tržištu nudi priličan broj izdanja biblijske tematike, ipak su sve učestaliji prigovori vjernika da ne nalaze adekvatnu pomoć pri čitanju i razumijevanju Biblije. Bibličari, s druge strane, često imaju nelagodan dojam da njihova djela ne pobuđuju interes u širim krugovima vjernika.²⁹ Ne izjednačavajući možebitnu krivicu, čini se ipak da je i do jednih i do drugih. Naime, vjernici bi trebali razumjeti da im nitko ne može servirati gotova rješenja i da pomoćna sredstva ne mogu zamijeniti osobni trud,³⁰ dok

²⁸ O ovom i drugim Augustinovim načelima razumijevanja Svetoga pisma vidi u: Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Izazov starih*, Zagreb, 1993., 87–89.

²⁹ Peter S. WILLIAMSON, *Catholic Principles for Interpreting Scripture. A Study of the Pontifical Biblical Commission's »The Interpretation of the Bible in the Church«*, Roma, 2001., 325: »In the past some biblical scholars have cast aspersions on the interpretation that takes place in pastoral settings because it does not employ the procedures or make the distinctions that belong to their own scholarly labors. In other instances Scripture professors who recognize the legitimacy of pastoral actualization teach exclusively scientific exegesis to their students, often seminarians, deacon candidates, or lay people being trained for the ministry of the word. They erroneously assume that the pastoral and theological implications are obvious, or inappropriate to the classroom, or that their students will learn them elsewhere, perhaps in homiletics, catechetics or ministry courses. The unintended result is a complete disconnect in the mind of many ministers of the word between the scientific explanation of texts heard in Scripture courses and the pastoral task of interpreting and applying Scripture they are called to fulfill.«

³⁰ Znanstveno ili pastoralno istraživanje i predstavljanje Svetog pisma nikako ne iscrpljuje živi dodir koji bi svaki kršćanin morao imati i održavati sa svetim tekstovima. Napro-

bi bibličari trebali pisati više njima razumljive radove, a ne, kako to kod nas nerijetko biva, samo radove za svoje kolege po struci, a ponekad i samo za sebe.³¹ Ukratko, valjalo bi stvarati egzegezu koja će biti pastoralno usmjerena i, s druge strane, pružati biblijsko obrazovanje laicima i laikinjama kao službenicima Božje riječi – i jedno i drugo su zasad prilično neostvarene obveze.³²

3. Smjernice i pozitivni primjeri

Nastavno na dosad izloženo, donosimo nekoliko smjernica za poboljšanje uloge Božje riječi u izgradnji odraslih vjernika, potkrijepljenih s nekoliko oglednih primjera, svjesni da je riječ o uistinu fragmentarnim smjernicama i oglednim primjerima.

3.1. Biblijom prožeto pastoralno djelovanje

Tijekom svih stoljeća svoje povijesti narod je Božji – istina ne uvijek u istoj mjeri – u Bibliji nalazio svoju snagu i crkvena je zajednica rasla u slušanju,

---

tiv, upravo znanstveno istraživanje i pastoralno obrazlaganje morali bi dovesti do privatnog i meditativnog čitanja koje omogućuje da se pronikne u bogatstvo Božje riječi. Detaljnije o tome vidi u: DV, br. 25. i, naprimjer, Michelangelo TÁBET – Primo GIORNI, *Introduzione generale alla Sacra Scrittura*, Roma, 1996., 218–219.

³¹ Pablo Richard o egzegezi i egzegetama donosi i za nas vrijedeći sud: »Svijet egzegeze doista je prekrasan svijet, ali je zato zatvoren. Egzegeti vode dijaloge samo među sobom. Oni pišu izvrsne knjige, ali su te knjige namijenjene samo drugim egzegetima. Svijet Biblije, pogotovo u Europi i Sjedinjenim Državama, u suštini je svijet sveučilištâ, knjižničâ, nakladnikâ i akademskih djelatnika«, Pablo RICHARD, Novi prostor za Božju riječ, 63, dok Pauline A. Viviano samokritički priznaje da »kao biblijski stručnjaci, nismo lišeni krivnje za sadašnju napetost koja okružuje Bibliju i njezino tumačenje. Često je ono što prikazujemo ljudima u klupama previše tehničko i/ili nevažno za njihove živote. Često uspijevamo zbuniti našu publiku, a ne pojašnjavamo biblijski tekst. Često ne povlačimo posljedice naših egzegeza za vjernički život zajednice«, Pauline A. VIVIANO, Biblijski stručnjaci, ljudi u klupama i Sinoda o Božjoj Riječi 2008., 88.

³² Tomu bi se nizu mogla pridružiti i problematika takozvanog danonoćnog čitanja Biblije. Iza organiziranja i ostvarivanja danonoćnog, odnosno neprekidnog čitanja Svetog pisma najčešće se nalaze dobre i pobožne želje: da se vjernici upoznaju s neiscrpnim bogatstvom Božje riječi. Ne osporavajući, dakle, dobre namjere, nužno je postaviti pitanje koliko se takvim čitanjem Pisma doista ostvaruje temeljna namjera upoznavanja s blagom Božje riječi i nije li to način da se, i ne htijući, Bibliju svede na neko magijsko sredstvo, poput na primjer *Aladinove svjetiljke*? Opasnost je tim veća ako se »pročitana Biblija« smatra velikim, boguugodnim činom, jer nije smisao Biblije da je se pročita, nego čita, točnije iščitava i po njoj živi. Praksa javnog čitanja svetih tekstova poznata je i Bibliji i seže još do Mojsijevih dana, no takva su čitanja sasvim drukčija od današnjih. Detaljnije o javnom čitanju Svetog pisma u starini vidi u: Stipe JURIC, *Biblija. Misterij Boga i čovjekova spasenja izražen ljudskim jezikom*, Zagreb, 2008., 273–276.

proučavanju i slavljenju Božje riječi.³³ Da bi to mogla i danas, potrebno je, kako zahtijeva i sinoda o *Riječi Božjoj u životu i poslanju Crkve*, unaprijediti biblijski pastoral, i to ne kao neki oblik pastorala uz druge postojeće, nego njime animirati cijelo pastoralno djelovanje.³⁴ Nije, dakle, riječ o tome da se, kako naglašava i Benedikt XVI. »u župi ili biskupiji doda poneki susret, nego da se provjeri da u redovitim aktivnostima kršćanskih zajednica, u župama, u udrugama i u pokretima, uistinu bude na srcu osobni susret s Kristom, koji se priopćuje nama u svojoj Riječi«³⁵, da, dakle, svaki kršćanski pastoral, uključujući i katehezu, bude biblijski. Takva animacija cijelog redovitog i izvanrednog pastorala dovest će ne samo do boljeg poznavanja Biblije nego, što bi i trebao bit cilj proučavanja Božje riječi, do boljeg poznavanja Isusove osobe, središta kršćanskog života i vjerovanja.

Drugim riječima, cjelokupno pastoralno djelovanje, a napose kateheza se »treba namočiti i prožeti mišlju, duhom i biblijskim i evanđeoskim stavovima«³⁶, ne dakle nagomilavanjem biblijskih citata, još manje posezanjem za biblijskim mjestima u nedostatku adekvatnih odgovara, a ponajmanje fundamentalističkim i proizvoljnim ograničavanjem i pervertiranjem milosnog blaga Božje riječi.

3.2. *Upotreba Biblije u liturgiji, lectio divina, pastoralnom služenju i ekumenizmu*

Zadaća je egzegeze tumačenje Biblije, no ono ne smije postati njezin monopol jer tumačenje Božje riječi ide dalje od njezine znanstvene analize. Riječ se Božja, kako ne bi ostala samo (mrtvo) slovo na papiru, treba aktualizirati,³⁷

³³ »Točno je da je bliskost s tekstem Pisma bila veća među vjernicima u nekim razdobljima povijesti Crkve nego u drugim. Međutim, Pismo je zauzimalo prvorazredno mjesto u svim važnim trenucima obnove u životu Crkve, od monastičkih pokreta ranih stoljeća do suvremenog razdoblja Drugog vatikanskog sabora«, TBC, br. 1464 (brojevi se odnose na poglavlja ovog dokumenta u *Enchiridion Biblicum*, Bologna, 1994.)

³⁴ Usp. *Propositiones* 30.

³⁵ BENEDIKT XVI., *Verbum Domini. Riječ Gospodnja*, 127.

³⁶ IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Catechesi tradendae* (16. listopada 1979.), br. 27, u: AAS, 71 (1979.) 1298–1299.

³⁷ Praksa aktualizacije prisutna je već u samoj Bibliji kada se drevni tekstovi iznova čitaju i primjenjuju na novonastalu situaciju. Biblijski tekstovi imaju vrijednost za sva vremena i sve kulture (usp. Iz 40,8; 66; 18-21; Mt 28,19-20), no nužno ih je aktualizirati jer su u svome nastanku uvjetovani drukčijim povijesnim kontekstom i jezikom. Aktualizacija, međutim, nikako ne znači manipulaciju teksta, odnosno učitavanje u tekst poruke koju on nema. U ispravnoj aktualizaciji potrebno je prvo utvrditi literarni pa onda duhovni smisao (prvo razumijevanje teksta pa onda njegova značenja) te izbjeći tendenciozna čitanja, ona koja su suprotna evanđeoskoj pravdi i ljubavi i koja na biblijskim tekstovima žele utemeljiti, naprimjer, antisemitizam, nacionalizam, rasnu segregaciju, seksizam itd. Usp. TBC, br. 1505–1520.

inkulturirati,³⁸ odnosno treba je koristiti napose u liturgiji, *lectio divina*, pastoralnom služanju i ekumenskim nastojanjima.

3.2.1. U liturgiji

Liturgija Riječi ključni je čimbenik u slavljenju svakog sakramenta, a euharistijsko slavlje – kao vrhunac liturgije sakramenata – »ostvaruje savršenu aktualizaciju biblijskih tekstova, jer njihov navještaj smješta u krilo zajednice vjernika, okupljenih oko Krista da bi se približili Bogu«³⁹. Budući da u misnim čitanjima »Bog upravlja riječ svome narodu« (*Rimski misal*, br. 33) liturgija Riječi zahtijeva doličnu brigu i oko naviještanja i oko interpretacije.

Budući da se kod nas dosad uglavnom nije sustavno posvećivala posebna pažnja educiranju čitača i čitačica u liturgijskim slavljinama, potrebno je pohvaliti postojeće inicijative i potaknuti njihovo širenje. Za interpretacije, odnosno homilije, se s druge strane ne može reći da im se u teološkoj izobrazbi nije posvećivala naročita pažnja,⁴⁰ no činjenica je da je stanje suvremenih propovijedi, uz sve suprotne primjere, prilično zabrinjavajuće: od toga da se posve odustane od produbljivanja biblijskih čitanja i ograniči samo na moraliziranje ili govor o aktualnim temama, preko »bestidnog ophođenja s Tajnom« (Tomáš Halík), tj. preuzetnosti u (ne)pripremanju homilija⁴¹ i magijskog oslanjanja na

³⁸ Inkulturacija jamči ukorjenjivanje biblijske poruke u različite kulture jer je svaka autentična kultura nositelj univerzalnih, od Boga utemeljenih vrijednosti. Božja je riječ nastala u određenoj kulturi no ona, upravo zbog toga što je Božja, nadilazi sve kulture. Za inkulturaciju je presudno prevođenje nadahnutog Pisma na drugi jezik, no samo prevođenje nipošto nije dovoljno jer se traži interpretacija i drugi stupnjevi inkulturacije kako bi došlo do oblikovanja lokalne kršćanske kulture koja se proteže na sve dimenzije života. Inkulturacija Biblije u prvim stoljećima i na Istoku i na Zapadu ostvarila je velike uspjehe, no ona uvijek iznova treba biti nastavljena jer stalno dolazi do evolucija kulturâ. Usp. TBC, br. 1521–1527. Michelangelo TÁBET, *Introduzione generale alla Bibbia*, 123: »La prima tappa dell'inculturazione si ebbe con la traduzione della Bibbia nelle diverse lingue, il che ha comportato pur sempre un cambiamento di contesto culturale; l'inculturazione si è completata poi con l'interpretazione del messaggio biblico e con la sua applicazione a tutte le dimensioni dell'esistenza: preghiera, lavoro, vita sociale, costumi, legislazione, scienza, arte, pensiero, ecc.«

³⁹ TBC, br. 1529.

⁴⁰ »Nadasve se preporučuje homilija kao dio samoga bogoslužja; u njoj se iz svetoga teksta tijekom liturgijske godine izlažu otajstva vjere i pravila kršćanskoga života«, SC, br. 52.

⁴¹ Papa Franjo naglašava da je pripremanje propovijedi tako važna zadaća »da joj se mora posvetiti dulje vrijeme studija, molitve, razmišljanja i pastoralne kreativnosti« tako da »propovjednik koji ne obavlja tu pripremu nije 'duhovan', nepošten je i neodgovoran prema darovima koje je primio«. »Ako se ne zaustavi da sluša Božju riječ iskrenom otvorenošću«, nastavlja Papa o propovjedniku, »ako ne dopusti da ona dotakne njegov život, da ga izazove, da ga potakne, da ga prodrma, ako ne posveti vremena molitvi s

božansko nadahnuće pa sve do homilija koje obiluju neevanđeoskim, nekršćanskim, a ponekad i neljudskim elementima, a kojih se ne bi postidjeli ni zagriženi neprijatelji kršćanstva i Crkve.

3.2.2. *Lectio divina*

*Lectio divina*⁴² kao individualna praksa zabilježena je u monastičkom životu od najranijih vremena, a kao zajednička, grupna djelatnost postoji od trećeg stoljeća. Premda je kasnije zanemarena, instrukcijom Biblijske komisije *De Scriptura Sacra* (1950.), koju je odobrio papa Pio XII., *lectio divina* ponovno postaje aktualnom. *Dei Verbum* potiče sve vjernike – a ne samo klerike i redovnike – na stalno osobno i grupno čitanje Pisma, praćeno molitvom (usp. DV, br. 25).

U kršćanskom svijetu pokrenute su brojne inicijative prakse *lectio divina*: takva praksa ni kod nas nije nepoznanica, no njezin se razvoj tek očekuje, a on je povezan sa sviješću da je biblijski tekst i pisan zbog nas, da nas uznemiri, da on u konačnici i ne govori o biblijskim likovima, nego o nama (*de te fabula narratur*) (usp. EG, br. 152).

3.2.3. Pastoralno služenje

Uloga Biblije u pastoralnom služenju trebala bi osobito doći do izražaja u katehezi, propovijedanju i biblijskom apostolatu.

Sveto pismo trebalo bi predstavljati »polazišnu točku, temelj i normu katehetskog poučavanja« (TBC, br. 1540): kateheza treba poći od povijesnog konteksta i koristeći se različitim hermeneutičkim postupcima doći do spasenjskog značenja za sadašnje vrijeme, jer je osnovno katehetsko načelo korelacija, odnos između Božje riječi i današnjeg čovjeka.⁴³ Razumljivo je da u ovako shvaćenoj katehezi kod nas ima još dosta mjesta za napredak.

Božjom riječju, tada će postati lažni prorok, prevarant i prazni šarlatan«, papa FRANJO, *Evangelii gaudium. Radost evanđelja*, Zagreb, 2013., br. 145 i 151 (dalje: EG).

⁴² *Lectio divina* je individualno ili zajedničko čitanje jednog dijela Svetoga pisma koje se prihvaća kao Božju riječ i koje se, poticajem Duha, razvija u meditaciju, molitvu i kontemplaciju. *Lectio divina*, kao takva, ima povijest dugu više od 2500 godina jer se prakticirala još u Starom zavjetu. Četiri osnovna stupnja tog molitvenog čitanja su: čitanje (*lectio*), razmatranje i promišljanje (*meditatio*), mislena i usmena molitva (*oratio*) i promatranje (*contemplatio*). Usp. Stjepan KUŠAR, Molitveno čitanje Svetoga pisma, u: Zvonimir Izidor HERMAN (prir.), *Diaconus Verbi. Marijan Jerko Fućak 1932. – 1992.*, Zagreb, 1995., 96–104, ovdje 98–103.

⁴³ Centralna uloga Svetog pisma u katehezi na poseban je način naglašena u DV, br. 23 te u apostolskoj pobudnici *Catechesi tradendae*, br. 27. Ivana Pavla II.

Budući da smo o propovijedanju već govorili, ostaje nam još samo podsjetiti da će ono »obaviti najkorisnije djelo, i najsukladnije Bibliji, ako vjernicima ponajprije pripomogne da 'upoznaju dar Božji' (Iv 4,10), koji je očitovan u Pismu, i da na pozitivan način shvate obveze koje iz njega proizlaze« (TBC, br. 1546).

Na koncu, prevođenje Biblije, održavanje predavanja, seminara i skupo-va s biblijskom tematikom, formiranje biblijskih grupa, tribina, tečajeva i radionica, objavljivanje biblijske literature itd., jednom riječju biblijski apostolat,⁴⁴ može pridonijeti da Biblija uistinu postane izvor života.⁴⁵ Odajući pohvale na

⁴⁴ Uz već spomenute pozitivne primjere kao *pars pro toto* navodimo nedavno uspješno okončan biblijski tečaj Biblija 365 – Župa Uskoplje. Riječ je o, ukratko, umnogome posebnom i hvalevrijednom godišnjem tečaju koji se ne zasniva smo na čitanju nego i na proučavanju, odnosno studiranju Biblije. U tom je tečaju – koji se sastoji od tri razine: osobno čitanje Biblije, stručno objašnjenje biblijskih razdoblja i knjiga te predavanja biblijske tematike – zahvaljujući blagodatima interneta, sudjelovalo 502 registriranih sudionika iz preko 40 mjesta, kojima je, da navedemo samo neke podatke, posredovano 73 video priloga biblijskih knjiga – od kojih su neki izrađeni samo za tu prigodu – 15 osvrta na biblijska razdoblja i biblijske knjige (preko 300 stranica), 13 predavanja teologâ, uglavnom bibličara s filozofsko-teoloških fakulteta u Sarajevu, Splitu, Zagrebu, Đakovu i Münchenu. U sklopu tog tečaja, u prisutnosti u prosjeku oko 150 sudionika, predavanja, praćena diskusijama, održali su sljedeći predavači iz sljedećih biblijskih tema/područja (kronološki): 1. Zvonimir Batista, mag. theol., *Opći uvod u Sveto pismo* (27. studenoga 2022.); 2. Zvonimir Batista, mag. theol., *Biblijska hermeneutika* (27. studenoga 2022.); 3. doc. dr. sc. Stipo Kljajić, *Egzegeza Staroga zavjeta* (22. siječnja 2023.); 4. dr. sc. Ivan Šarčević, *Uvod i egzegeza SZ I* (12. veljače 2023.); 5. dr. sc. Marinko Pejić, *Duhovnost Svetoga pisma* [Duhovno-studijski dani u Visokom (10-12. ožujka 2023.)]; 6. izv. prof. dr. sc. Domagoj Runje, *Uvod i egzegeza SZ II* (26. ožujka 2023.); 7. dr. sc. Josip Jozić, *Uvod i egzegeza SZ III* (23. travnja 2023.); 8. doc. dr. sc. Miljenka Grgić, *Biblijska teologija Staroga zavjeta* (21. svibnja 2023.); 9. doc. dr. sc. Silvana Fužinato, *Egzegeza Novoga zavjeta* (27. kolovoza 2023.); 10. Tea Barnjak, mag. theol., *Uvod i egzegeza Novog zavjeta I* (27. kolovoza 2023.); 11. prof. dr. sc. Ante Vučković, *Uvod i egzegeza Novog zavjeta II* (17. rujna 2023.); 12. mr. sc. Miro Jelečević, *Uvod i egzegeza Novog zavjeta III* (15. listopada 2023.); 13. dr. sc. mons. Tomo Vukšić, *Biblijska teologija Novoga zavjeta* (19. studenoga 2023.) i *bonus* predavanje: Zoran Vakula, dipl. ing. fizike, *Meteorologija u prvih pet knjiga Biblije* (31. kolovoza 2023.). Premda nije presudan zaccijelo nije ni bez relevantnosti podatak da je 162 sudionika tog biblijskog tečaja sebi kupilo *Jeruzalemsku Bibliju*.

⁴⁵ Odrasli bi se vjernici trebali uvijek iznova vraćati biblijskim tekstovima – i onima za koje misle da ih poznaju još od dječake dobi – jer je bogatstvo Božje riječi uistinu neiscrpno. Biblija takva kao da je upravo sada za nas pisana, jer nam Biblija ne otkriva samo tko je Bog nego tko je i što je čovjek. Ukoliko Pismo budu shvaćali kao riječi koje život znače – ali koje nisu Život, jer za kršćane Život je Krist – onda će, riječima Carlosa Mestersa, jednoga od najzaslužnijih za tzv. pučko čitanje Pisma: »poput Petra moći prepoznati Isusovo uskrišenje u događajima (Dj 2,14-36; 3,11-26); poput Filipa otvoriti Pisma (Dj 8,26-40); poput Pavla prepoznati prisutnost Boga Abrahamova u uljudbama narodâ (Dj 17,22-31); poput Stjepana i Pavla prokazati što je pogrešno u religijama i uljudbama (Dj 7,1-54; 14,11-18); poput antiohijske zajednice prigrliti one koji nisu kršćani (Dj 11,19-26); poput Pavla pred Petrom upozoriti na ono što je neispravno u samoj Crkvi (Gal 2,14); poput Pavla zapaziti da Bog i dalje vodi svoj narod prema Kristu (Kol 1,15-16) – tako da svi imaju život, u izobilju da ga imaju (Iv 10,10), i da Bog bude sve u svemu (1 Kor 15,28)«, Carlos MESTERS, *Evo, sve činim novo. Biblija u novoj evangelizaciji*, Zagreb, 1991., 52.

dosad učinjenom, ne može se ne priznati da je pred crkvenom zajednicom, a to znači pred svim vjernicima, a ne samo pred »stručnjacima«, još mnogo posla.⁴⁶

3.2.4. U ekumenizmu

Ekumenizam, kao specifičan i organiziran pokret, relativno je novijeg datuma, ali je ideja o jedinstvu naroda Božjega, o jednom Kristovu mističnom tijelu, koju ovaj pokret želi obnoviti, duboko ukorijenjena u Svetom pismu (usp. naprimjer, Iv 17,11.20-23). Najveći dio problemâ ekumenskog, a i međureligijskog dijaloga – uz one temeljne da ga se ne želi, odnosno da ga se odbija – proizlaze iz različitog tumačenja svetih tekstova.⁴⁷ Takvi problemi su, kada je u pitanju ekumenski dijalog, samo rijetko biblijske prirode, a mnogo češće teološke, kanonske ili jurisdikcijske naravi.⁴⁸ Zahvaljujući zajedničkom radu egzegetâ, »usvajanju istih metoda i analognih hermeneutičkih ciljeva« (TBC, br. 1552)⁴⁹ u svijetu je došlo do značajnih pomaka: od ekumenskih prijevoda Biblije do drugih zajedničkih biblijskih publikacija.

⁴⁶ »Stalno rastuća važnost masovnih sredstava komunikacije (*mass-media*), tiska, radija, televizije, zahtijeva da naviještanje Riječi Božje i poznavanje Biblije bude aktivno promicano tim sredstvima. Njihovi veoma karakteristični aspekti i, s druge strane, njihov utjecaj na široku publiku, zahtijevaju posebnu pripremu za njihovo korištenje, što omogućava da se izbjegnu bezvrijedne improvizacije, kao i spektakularni učinci lošeg ukusa«, TBC, br. 1549.

⁴⁷ Michelangelo TÁBET – Primo GIORNI, *Introduzione generale alla Sacra Scrittura*, 217: »Ecumenismo e Bibbia si trovano in profonda connessione, sia perché la maggior parte dei problemi che affronta il dialogo ecumenico ha un rapporto con l'interpretazione dei testi biblici, sia perché alcuni temi sono di ordine strettamente biblico: la lista dei libri canonici, alcuni problemi ermeneutici, ecc.«

⁴⁸ Biblijske prirode su problemi oko popisa kanonskih knjiga ili određena hermeneutička pitanja, no svi bi oni trebali biti stavljani u drugi plan, ako pavlovski govoreći Krist nije razdijeljen (usp. 1 Kor 1,13), odnosno ako nasljedujemo jednoga, istoga Isusa.

⁴⁹ Peter S. WILLIAMSON, *Catholic Principles for Interpreting Scripture*, 323: »Although the Biblical Commission does not explain what it means by *analogous hermeneutical views* which have contributed to ecumenical agreement in interpretation, three possibilities suggest themselves. First, Christians of different confessions share a pre-understanding of faith by receiving Scripture as inspired by God and authoritative; these perspectives are analogous rather than identical since the specific interpretive traditions of Christian churches differ. Second, exegetes of various churches have incorporated insights from philosophical hermeneutics (especially the writings of Gadamer and Ricoeur) regarding the relationship between Scripture and tradition. While Catholics regard Tradition as authoritative in biblical interpretation, Protestants increasingly acknowledge the important function of tradition. Finally, just as a common use of the historical-critical method has served as an ecumenical bridge between Catholics and Protestants, a common regard for the role of Tradition and the Fathers of the Church in biblical interpretation provides a basis for Catholic-Orthodox rapprochement.«

Ekumenski imperativ koji vrijedi za sve kršćane uključuje poziv na ponovno iščitavanje biblijskih tekstova jer ono, zajedno s molitvom za jedinstvo kršćana, predstavlja dušu ekumenskog dijaloga.⁵⁰ Takav ekumenski imperativ kod nas, uz sve časne iznimke, još uvijek ne nailazi na adekvatan odgovor.

Zaključak

Premda je, riječima konstitucije *Dei Verbum*, Biblija u cjelokupnoj povijesti Crkve uvijek bila i jest »vjernicima jedrina vjere i hrana duše«, njezina je uloga u izgradnji odraslih vjernika – ne samo zbog različitih povijesnih okolnosti – od razdoblja do razdoblja, uistinu varijabilna: od vremena patristike u kojem je cjelokupna kateheza bila upravo prožeta Biblijom, preko srednjovjekovnog poimanje Svetog pisma kao *sacra doctrina* (sveti nauk), humanističkog i renesansnog *liber sacer* (sveti tekst), Tridentskog koncila nakon kojeg je najveći gubitnik upravo Biblija, odnosno vjernici jer »nisu ovlašteni da čitaju sveto štivo«, pa sve do »biblijskog krešenda«, koji započinje koncem 19. stoljeća, tj. enciklikom *Providentissimus Deus* Leona XIII., na koju se naslanja *Divino Afflante Spiritu* Pija XII. i svoj svojevrsni vrhunac doživljava u dogmatskoj konstituciji *Dei Verbum* Drugoga vatikanskog koncila (1965.), kao i u *Tumačenju Biblije u Crkvi* (1995.) Papinske biblijske komisije.

Iako se očekivanja Crkve s obzirom na ulogu i značaj Biblije, sabrana u *Dei Verbum* i *Tumačenju Biblije u Crkvi*, nisu u potpunosti ostvarila gotovo nigdje u svijetu, pa tako niti u Crkvi našega podneblja, ipak su hvale vrijedni pomaci u biblijskom apostolatu: počevši od novih prijevoda Biblije koji su uslijedili neposredno nakon Drugoga vatikanskog koncila, preko osnivanja biblijskih instituta, prilagođenih izdanja Biblije, biblijskih časopisa, znanstvenih i stručnih simpozija u najširem značenju tog izraza, pa sve do popularizacije Svetog pisma raznoraznim sredstvima društvenog priopćavanja. Uočljiv je, nadalje, i pozitivan pomak u prakticiranju »praktičnog rada s Biblijom«: od biblijskih tribina, preko *lectio divina* pa sve do »biblijskog opismenjivanja«, što se u zadnje vrijeme provodi u mnogim župama našeg podneblja.

Uz bok navedenim i drugim pozitivnim stranama biblijskog apostolata našega podneblja stoje, s druge strane, problemi »zaslužni« za prilično manjkavu ulogu Božje riječi u izgradnji odraslih vjernika, od kojih smo – bez pretenzija na sveobuhvatnost – izdvojili sljedeće: neposjedovanje Biblije, tj. posje-

⁵⁰ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Unitatis Redintegratio*. Dekret o ekumenizmu (21. XI. 1964.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008., br. 8.

dovanje »nečega od Svetog pisma«; prilično veliko nepoznavanje riječi Božje uvjetovano, između ostaloga načinom prenošenja dara vjere, koje – što je dodatni problem – mnogim vjernicima ne predstavlja gotovo nikakvu (po)teškoću; površno, a umišljeno poznavanje Biblije koje, na drugom kraju spektra, graniči s biblijskim fundamentalizmom; selektivna (zlo)poraba Svetog pisma; sve veći broj entuzijastičnih zaljubljenika u Bibliju koji, i ne htijući kršćanstvo pretvaraju u »religiju Knjige« te, na samo »teoretski« na zadnjem mjestu, sve uočljiviji rascjep između bibličara, tj. »struke« i »ljudi u klupama«, koji se prilično netočno predstavlja kao sukob znanja i vjere.

Kako bi došlo do poboljšanja uloge Božje riječi u izgradnji odraslih vjernika, trebalo bi cjelokupno pastoralno djelovanje biti prožeto biblijskim duhom i evanđeoskim stavovima (s naglaskom na *duh* i *stavove*), drugim riječima, riječ Božju trebalo bi aktualizirati i inkulturirati na poseban način dajući veću važnost Bibliji u liturgiji, *lectio divina*, pastoralnom služenju i ekumenizmu.

Na koncu, dok se kršćani hrane Božjom riječju, trebali bi stalno imati na pameti da je biblijski tekst »star dvije ili tri tisuće godina«, odnosno da je »njegov jezik vrlo različit od onoga kojim se mi služimo danas« te da »ma koliko nam se činilo da razumijemo riječi koje su prevedene na naš jezik, to ne znači da ispravno razumijemo ono što je sveti pisac želio izraziti« (EG, br. 147). Trebalo bi, stoga, od djece do odraslih uvijek iznova tražiti dijalog između Svetog pisma i umjetnosti, napose sa suvremenom umjetnošću: novo, suvremeno, prericanje ne nove Biblije, nego istih, starih biblijskih pripovijesti, kako bi Biblija doista postala lakše »probavljiva« duhovna hrana bez koje nema odraslih, tj. zrelih kršćana.

Abstract

**THE WORD OF GOD IN THE FORMATION OF ADULT BELIEVERS.
BIBLICAL APOSTOLATE IN THE CHURCH AND OUR AREA,
THEN AND NOW**

Stipo KLJAJIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška ulica 38, p.p. 5, HR – 10000 Zagreb
stipo.kljajic@kbf.unizg.hr

The Dogmatic Constitution on Divine Revelation of the Second Vatican Council, Dei Verbum, emphasizes that the Church maintains the Scriptures »together with sacred tradition, as the supreme rule of faith«, and that »the study of the sacred page is, as it were, the soul of sacred theology« (DV, nos. 21, 24), for, as St. Jerome asserted, ignorance of the Scripture is ignorance of Christ. The introductory part of this article presents a panoramic view of the place and role of Sacred Scripture in the life of the Church (status quaestionis) – from its beginnings to Divino Afflante Spiritu (1943) and from Dei Verbum (1965) to the Synod on the Word of God in the Life and Mission of the Church (2008). The second chapter discusses the significance of the Bible in the formation of adult believers in our area, highlighting positive developments, as well as deficiencies and problems. Given the almost evident disparity in our area between what the Sacred Scripture should be in the formation of adult believers and what it actually is, the third chapter proposes guidelines for reducing this disparity. It emphasizes the analysis of the biblical apostolate in our area and offers directions for its improvement.

Key words: *Word of God, Bible in the life of the Church, faith formation, biblical apostolate in our area.*